

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/21 Fall 2016, p. 551-564

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11251>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 07.11.2016

✓ Accepted/Kabul: 22.12.2016

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA – Doç. Dr. Yahya YEŞİLYURT

This article was checked by iThenticate.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD DEVRİ OSMANLI HARP OKULUNDA MODERNLEŞME; “MODERNİST-GELENEKÇİ SUBAYLAR ARASINDAKİ ÇEKİŞME ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME”

*Hidayet KARA**

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin on yedinci yüzyıldan itibaren savaş alanlarında eski ihtişamını kaybetmesi devlet adamlarını ordu üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Askeri kurumların ihyası için 1600'lerden itibaren dönem dönem bazı yenilikler yapılmıştır. Yapılan ıslahatların en önemlilerinden biri askeri eğitim alanında yeni okulların açılmasıdır. 18. Yüzyıldan itibaren yeni okulları açılmaya başlanmış, ancak bazıları kısa ömürlü olmuştur. Batı tarzı eğitim vermek amacıyla kurulan ve ayakta kalan ilk mekteplerden biri Harbiye'dir. Mekteb-i Harbiye batı tarzı eğitimin uygulandığı ilk okullardan biri olduğu gibi, aynı zamanda yeni tarz eğitimin taşıyıcısı da olmuştur. Daha seküler tarzda bir eğitim programına sahip olan bu yeni okul yapısı, eğitim kadrosu ve eğitim programı itibarı ile mevcut diğer okullardan farklıdır. Aynı zamanda buradan yetişen öğrenciler de zihinsel olarak klasik eğitim kurumlarında yetişen öğrencilerden farklı yapıya sahiptir. Bu açıdan Mekteb-i Harbiye yetiştirmiş olduğu yeni subay sınıfı ile yeni bir zihinsel dünyayı temsil etmiştir. Batılı eğitimcilerin tedrisatından geçen, batıya eğitimlerini tamamlamak için giden harbiye öğrencileri geçmişteki Osmanlı ordularında görev yapmaya başlayınca, gelenekçi düşüncenin temsilcisi olan alaylı subaylar ile çatışma içerisine girdiler. Osmanlı ordusundaki mektepli-alaylı çekişmesi sadece iki subay sınıfı arasındaki bir çekişme olmayıp, aynı zamanda mevcut düzen ile modernleşmeyi savunanların kavgası niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Mekteb-i Harbiye, Subay, Modernleşme, Zihinsel Dönüşüm, Mektepli, Alaylı.

* Yrd. Doç. Dr. Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: h.kara36@hotmail.com

**MODERNIZATION IN THE OTTOMAN MILITARY SCHOOL
DURING SULTAN ABDULHAMID II PERIOD: “AN ASSESSMENT
OF DEBATES BETWEEN MODERNIST AND TRADITIONAL
OFFICERS”**

ABSTRACT

Loss of former glory of the Ottoman Empire on the battlefields since the seventeenth century had led statesmen to think about the army. For the revive of the military institutions some innovations had been made periodically since 1600s. One of the most important reforms is the opening of new schools in the field of military education. New schools had started to open, but some of them were short-lived. Ottoman Military College is one of the first school that established and preserved to provide western style education. As Ottoman Military College is one of the first school that implemented western style education, at the same time it is the bearer of new style education. This new school structure, which has a more secular educational program, is different from other schools in terms of teaching staff and training program. At the same time, the student who are studying at these institutions mentally have a different structure than the students who are studying at classical educational institutions. In this respect, Ottoman Military College represents a new mental world with a new class of officers. When Ottoman Military College students who are studied with western educators, and students who go to west to complete their education began to serve in the Ottoman Armies, they clash with regimental officers who are representatives of traditionalist thinking. the conflict between modernist-traditionalist officers were not only a conflict between two class of officers but also a quarrel between current order and advocate of modernization.

STRUCTURED ABSTRACT

The Ottoman modernization is a process which began compulsorily. In this process, the institution that was mostly dwelled on was the army. Every defeat of the Ottoman army against opposing forces in 17. century and later on brought the reformation of the army before the statesmen again and again. The reforms in the army was not only limited with the technical innovation, but also caused massive changes in the mentality of the officers and soldiers. The Ottoman army, which was the warden and protector of the established order till 1826, became the pioneer of the change and the modernization after Vaka-i Hayriye. This situation is highly important because of showing the mental transformation in the military field. In a duration of a hundred years, the army gave up protecting the existing tradition and attempted coup against Sultan Abdulhamid II who took the direct control of the state at Yıldız. Running away of Resneli Niyazi Bey with his troops, the support of Enver Bey to this event with his officers/soldiers and their forcing the Sultan to a constitutional order are important in terms of showing Harbiyeli young officers had different mind codes from the old janissary officers. Also, it is a point that should be dwelled on importantly that the military coup in

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/21 Fall 2016

1909 was made for defending “constitutional monarchy” against a “reactionary” rebellion. Because, afterwards, this mentality will cause the intervention of the army to the politics many times for the modern values.

The young officers who grew at the modern schools opened by the Sultan Abdulhamid II and got education from German instructors, not long after, behaved like an enemy to the administration style which they were born in and criticised the existing administration in many aspect. The officers who accused the Sultan Abdulhamid II of causing the decay of the army, being unjust in promotions, ranks and gratifyings, forced the existing structure to change by organizing between each other. In this process that will reach up the dethronement of the Sultan Abdulhamid II, Harbiyeli, Tıbbiyeli and Mülkiyeli elites who see themselves as rescuers and were schooled in the new system of education, made worse implementations than the former administration. After the 31 March Incident, the state of emergency was implemented in Istanbul till March 1911. With the legal amendment that were made in the later years, the Sultan’s powers were restricted in a considerable extent. But, the rule of the Committee of Union and Progress filled the gap which was occurred after the restriction of Sultan’s Powers. The army’s beginning to intervene to the politics ever before caused divisions in the unionist lineups.

Dualism among the officers, which emerged in the period of the Sultan Abdulhamid II and did not come to light so much because of authoritarian administration of the Sultan, came to a different state after 1909. One of the dilemmas of this period was becoming hostile of lowly enlisted officers towards field officers and non-staff officers towards staff officers. On the other hand, some groups emerged in the army like “Ahrar” and “Halâskar Zabitân.” The officers who were afflicted with promotion and appointment issues in the period of the Sultan Abdulhamid II, strengthened the dissident groups increasingly. At one time, the unionist officers were complaining that the Sultan was complimenting and giving priority to giving promotion to alaylı (ranker) officers, after they came to power, they brought their partisans to the higher ranks rapidly. Such that the army became a back garden of Committee of Union and Progress through the eyes of alaylı (ranker) officers. There were many deficiencies of the army, but the army had an image of integrity. Within this framework, the army did not have many difficulties about staff, munition, transportation and medical need in the Greek battle in 1897. But, with the domination of unionist staff on both politics and the military system, the army was exceedingly politicized. Such that when looking from outside, it was seeming like the military hierarchy in the army gave its place to partizanship. The ordinances were enacting even for the salutation of inferiors to superiors and superiors to superiors which were the routine behaviors that the soldiers must do. The fractionalizations and disputes in the army caused the emergence of the bitter fruits in the Balkan wars.

The Harbiyelis, who identify the Sultan Abdulhamid II as a despot and think that the rescue of the homeland can be provided by themselves, did not be successful as they thought after took over the administration. Bu this situation did not eloin them from transforming the existing structure and many reforms were added to agenda during the domination

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/21 Fall 2016

the Committee of Union and Progress staff. The alliance that was made for the reform activities in the period of the Sultan Abdulhamid II, continued during the second constitutionalist period. But there was a big difference between the administrative mentalities before and after 31 March Incident. Post 1909 period was indicating a new period anymore. The state administration evolved towards a new order after the Sultan Abdulhamid II who was the last Ottoman sultan used his ancestral power to the end. Neither the Sultan Mehmed Resad V who was the 35th sultan of Ottoman nor the Sultan Vahdettin who ascended to the throne after him has the skill to dominate state administration. The end of Abdulhamid's power was the end of dynasty despite the Ottomans were at the head of the state for a few while. Anymore, a new mentality will have constructed a new state.

Keywords: Ottoman Military School, Officer, Modernization, Mental Revolution, Modernist, Traditionalist

Giriş

Osmanlı Devleti'nde modernleşme faaliyetleri, savaş alanlarında uğranılan mağlubiyetlerin sonucunda zorunlu olarak başlamış bir süreçtir. Osmanlı Devlet adamları, ordunun, Batı'nın askerî gücü karşısında gerileme emareleri göstermeye başlamasıyla, çareyi yine savaş alanlarında Osmanlı Ordusuna eski itibarını ve ihtişamını geri kazandıracak, askerî modernleşmede aramışlardır. Bu bakımdan, devletin modernleşme serüveni dış baskı ile zorunlu olarak girilen bir yol olmayıp, daha çok iç dinamiklerin zorlamasıyla başlamış bir süreçtir.

Osmanlı modernleşme faaliyetleri incelendiğinde söz konusu değişimlerin öncüsü ve taşıyıcısı tamamen olmasa da büyük oranda askerî sahada yaşanan tecdid faaliyetleri olduğu görülmektedir. Özellikle askerî okulların, Batı askerî okulları tarzında yeniden dizayn edilmesi, Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Tıbbiye gibi askerî yüksekokulların açılması, zamanla sivil alana da örneklik teşkil etmiştir. Askerî okullar içerisinde batı eğitim sisteminin taşıyıcılarından olan Mekteb-i Harbiye, Osmanlı modernleşme tarihi içerisinde önemli bir yer işgal etmiştir. Okul öğrencilerinin, batılı devletlerden temin edilen eğitmen ve uzmanların tedrisatından geçmeleri ve eğitimlerini geliştirmeleri için yurt dışına gönderilmeleri, bahsi geçen okullardan mezun olan öğrencilerin bir bakıma batılı kültürün de taşıyıcısı olmalarına sebep olmuştur.

Tarihsel süreklilik açısından Osmanlı modernleşmesinin anlaşılabilmesi için Sultan II. Abdülhamid devrinde, eğitim alanında gerçekleştirilen ıslahat faaliyetlerin iyi bir şekilde anlaşılması gerekir. Bu devir, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ve devrimleri gerçekleştiren kadroların zihinsel arka planının anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü bu dönemde askerî sahada gerçekleştirilen reform faaliyetlerinin, dönemin askerî okullarında yetişen subayların zihinsel dünyasını etkilediği muhakkaktır. Bu bakımdan makalede Sultan II. Abdülhamid devrinde askerî eğitimin lokomotif olan Mekteb-i Harbiye'de yapılmış olan düzenlemeler ve bu düzenlemelerin yeni yetişen subaylar üzerindeki etkisi irdelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca mektepli (modernist) subaylar ile alaylı (gelenekçi) subaylar arasındaki rekabet ve çekişmelere değinilecektir.

Sultan II. Abdülhamid Yönetimi ve Mektepli Subaylar

Osmanlı Devleti kuruluşundan 16. yüzyılın sonlarına kadar hasımları karşısında çeşitli yenilgiler almış olsa da, tartışmasız bir şekilde çağdaşı olan devletlere karşı askerî bir üstünlük kurmuştur. Devlet'in, görkemli zamanlarından sonra toprak kayıpları yaşamaya başlamıştır. Bu durum karşısında Osmanlı devlet adamları 17. ve 18. yüzyıllarda yaptıkları reformlarla, kaybedilen

bir takım toprak parçalarını geri almayı, hiç olmasa statükonun korunmasını amaçlamışlardır. Esasen II. Viyana savaşından sonra büyük toprak kayıplarına uğrayan Osmanlı Devleti, 1739 Belgrad Antlaşması ile bu toprakların bir kısmını geri alabilmiştir. Ancak özellikle Ruslar ile 1768’de başlayan savaşın 1774 Küçük Kaynarca gibi ağır bir antlaşma ile neticelenmesi, toprak kayıpları konusunda Osmanlı Devleti’ni dönüşü olmayan bir yola sokmuş ve kuzeydeki güçlü düşman karşısında devlet adamlarını yeni çareler aramaya itmiştir.

Büyük toprak kayıpları ve eski kurumların ihya edilemeyişi, Osmanlı bürokrasisinin 19. yüzyılda modernizasyon meselesini daha derin bir şekilde ele almasını zorunlu kılmış ve bu dönem yenileşme hareketleri, var olan Batılı anlamda değiştirmek üzere şekillenmiştir. Sultan II. Mahmud Devri bu açıdan bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde modernleşme faaliyetlerinin önünü tıkayan başta askerî kurumlar olmak üzere (Yeniçeriler), birçok sivil kurum ya tamamen ilga edilmiş veya radikal reformlara tabi tutulmuştur. (Gencer 2010: 63). Özellikle Yeniçeri Ocağı’nın lağvedilmesi, Osmanlı Devleti açısından kesin bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Gelenek’in koruyucusu ve taşıyıcısı olan ordunun ortadan kaldırılması gelenekçilerin dayandıkları gücü kaybetmesine sebep olmuştur. Osmanlı tarihine Vaka-yı Hayriye (1826) olarak geçen bu olaydan sonra, her alanda reformların temelleri atılmıştır. Tanzimat Dönemi boyunca gerek askerî ve gerekse sivil alanlarda köklü değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler, Osmanlı Devleti açısından aynı zamanda zihinsel bir dönüşümü de birlikte getirmiştir.

Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ve yerine Avrupaî tarzda bir ordu kurulması, beraberinde birçok problemi de getirdi. Askerî açıdan yeni bir başlangıcı ifade eden Asakîr-i Mansure’nin, kadro olarak olmasa bile en azından şeklen Avrupalı ordulara benzemesi gerekiyordu. Ancak Batı askerî sistemi ile yetiştirilmiş subay olmadığı gibi, ortadan kaldırılmış olan ocağın zabıtları ile böyle bir dönüşümü gerçekleştirmek de pek mümkün görünmüyordu. (Gültekin 2009: 401). Yeni orduda, hem küçük rütbeli ve hem de ordulara komutanlık edecek büyük rütbeli subay sıkıntısı hat safhada idi. Sultan II. Mahmud Devrinde yeni kurulmuş olan ordunun küçük rütbeli subay ihtiyacını karşılamak için “Mekteb Bölükleri” adıyla Rami ve Selimiye kışlalarında birlikler teşkil edildi. Tabur ve alay imamları ile zabıtlardan okuyup yazabilenlerin hocalığında bu kışlalarda ders verilmeye başlandı. Bu okullarda başarılı olan kişiler onbaşı, çavuş ve mülazım rütbelerine atanıp terfi ettirildi. (Mehmet Esat 1310: 8-9). Fakat bu yöntem yeni ordunun subay ihtiyacını karşılamaktan fazlasıyla uzak kaldı. Bu yüzden Yeniçeri Ocağı’nda kullanılan unvan ve sıfatlar yasaklanmış olmasına rağmen, ordunun subay kadrosunu ocaklılar teşkil etmeye devam etti. Osmanlı Devlet erkânı ordunun ihtiyacı olan subayları yetiştirmek için kesin çare olarak batılı anlamda bir okulun açılmasını gerekli görüyordu. Bu amaçla 1 Temmuz 1835’te Mektebi Harbiye resmen açıldı. Mekteb-i Harbiye, kuruluşunun ilk yıllarında Osmanlı Devleti’ndeki mevcut sivil ve askeri okullardan daha iyi bir durumda olsa da, batılı tarzda bir okul olmaktan da uzaktı. Kurtcephe-Balcıoğlu 1991: 53; İlhan 1999: 199). Tanzimat Dönemi boyunca Mekteb-i Harbiye’de zaman zaman ders programı düzenlemeleri yapılarak, okulun modern bir yapıya kavuşması için çalışıldı. 1867’de yapılmış olan düzenlemeler 1884’e kadar aynı şekilde uygulandı. (Ünal 2001: 71). Sultan II. Abdülhamid Döneminde, devletin uzak ordu bölgelerinde, orduların en az bir rüştiye ve idadi okulu açma zorunluluklarının olması, *mütevazı geçmişi* olan taşra okullarının da ilerlemesine yardım etti. Muharrem Ergin’in ifadesiyle bu dönem eğitimde, “*yayılma ve ilerleme*” devrini teşkil etti. (Ergin 1977: 839; Somel 2012: 147; Kodaman 1999).¹ Eğitimdeki yayılma ve ilerleme beraberinde bir zihinsel dönüşümü de getirdi.

¹ Sultan II. Abdülhamid devri eğitim sistemi için bkz. Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Gelecekte bu okulları bitirecek olanlar, gelenekçiliğe² karşı mücadelede ön saflarda yer almış ve kendilerini aydınlanmanın öncülerini olarak değerlendirmişlerdir. Özellikle Mekteb-i Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye mezunları almış oldukları eğitimle, toplumun diğer kesimleri ile zihinsel olarak bir ayrışma yaşamıştır. Bu durumun erken bir ürünü olarak 1859'da kendilerine Fedailer Cemiyeti diyen bir grup Sultan Abdülmecid'i devirmek için bir örgüt kurmuşlardır. Cemiyet açığa çıkarıldığında, cemiyet üyelerinin orta ve alt rütbeli subayları kapsadığı görülmüştür. (Hale 1994: 33).³

Bundan sonra yaşanan olaylar ise askeriye'nin artık, ocak yapılanmasından çok farklı bir düşünce yapısında olduğunu gösterir niteliktedir. Meşrutî bir idare ile memleketin kurtulacağını düşünen askerî ve sivil muhalifler bunun önünde engel olarak gördükleri Sultan Abdülaziz'i tahttan indirmek için planlar yapmışlardır. Sultan Abdülaziz'e yapılan darbenin öncülerinin askerî sınıftan olması şüphesiz tesadüfî bir olay değildi. Darbeden yirmi beş sene önce Mekteb-i Harbiye'den mezun olmuş olan Hüseyin Avni Paşa ile yirmi sene evvel aynı okuldan mezun olmuş olan Okul Kumandanı Süleyman Paşa'nın bu süreçte oynamış olduğu rol, geleneksel otoriteye karşı mektepli yeni subayların zihniyetini göstermesi açısından önemli bir olaydır. (Ünal 2001: 82). Yine 1876'nın anayasal devriminde Mithat Paşa ve Mütercim Mehmed Rüşdü Paşa gibi bürokratların, Süleyman Hüsnü Paşa gibi askerler tarafından ciddi şekilde desteklenmiş olması, ordu içindeki mektepli subayların idari düzenin batılı anlamda değişmesine verdikleri desteği gösterdiği gibi, bu yeni subayların 1826 öncesi ordu üst yönetiminden çok farklı düşündüklerinin de kanıtı niteliğindedir.

Askerlerin son dönem Osmanlı siyasetinde önemli rol üstlenmesinden dolayı Sultan II. Abdülhamid, askerî okulların sıkı denetim altında tutmuştur. (Kuran 2009: 66). Ancak askerî okulların yurt genelinde yaygınlaştırılması faaliyetlerinden vazgeçilmemiştir. Mekteplerin yaygınlaşması ve mektepli subay sayısının artmasına paralel olarak, yeni subay zihniyeti ordu içinde hâkim konuma yükseldi. Mekteb-i Harbiye'nin sürekli olarak modernize edilmesi ve batıdan eğitimcilerin getirilmesinin bu duruma etkisi büyüktür. (Ünal 2001: 71). Sultan II. Abdülhamid devrinde cereyan eden 1877-78 Osmanlı-Rus harbinden sonra bütün askerî birimlerde olduğu gibi, askerî eğitim sisteminde de köklü değişiklikler yapıldı. (Kara 2013: 25). Özellikle Sultan II. Abdülhamid, bütün kurumlarının, özelde de ordunun ehil ellerde olması için eğitim seferberliğine büyük ehemmiyet verdi. (Tepedelenlioğlu 2003: 112-113). Sultan'ın gözetimi altında gerek askerî okullarının niceliği açısından ve gerekse niteliği açısından büyük bir ilerleme sağlandı. Osmanlı'nın başkentindeki harp okulundan başka, Edirne, Erzincan, Manastır, Şam ve Bağdat'ta birer harp okulu açıldı. (Yıldız 2013: 66). 1884'ten sonra başlayan yeni dönemde ise Askerî okullar Almanların desteği ile yeniden reforma tabi tutuldu. (BOA, İDH, 882/70340; 891/70930). Askerî okulların yaygınlaşması ve taşraya açılmış olması, Osmanlı ordularının zabıt ihtiyacının karşılanması açısından önemli bir durumdu. Eğitim ülkede yaygınlaşması bir taraftan da merkez-taşra çatışmasının başlamasına neden oldu. Taşradan yetişen subaylar üst mertebelere tırmadıkça bu çekişme daha belirgin bir hale gelmeye başladı.

Goltz Paşa'nın, Osmanlı askerî okullarında görev yapmaya başlamasıyla birlikte Alman askerî eğitim sistemi örnek alınarak Mekteb-i Harbiye'de ıslahat faaliyetlerine başlanmıştır. (Turan 2000: 149). Daha önce askerî okullarda uygulanan Fransız disiplin usulü terk edilerek Alman sistemi benimsenmiştir. (BAO. Y.PRK.ASK: 33/38; Y.PRK.ASK: 22/15).⁴ Böylece askerî okullarda hem

² Sultan II. Abdülhamid tıpkı ataları gibi saltanatın getirmiş olduğu bütün klasik hakları sonuna kadar kullanan son padişah olması dolayısıyla idari anlamda gelenekçidir.

³ Söz konusu cemiyetin nihai amaçları konusu tartışmalıdır. Darbenin yapılmak istenmesinin sebebi anayasal bir düzen olduğunu kesin bir şekilde belirtmek oldukça zordur.

⁴ Mekteb-i Harbiye'de düzeni sağlanması için nöbet tutacak zabıtların isimleri cetvellere kaydedilerek ilan edilmiştir. Çizelgeler yirmi dört saat olarak hazırlanmıştır.

eğitim, hem öğretim Alman ruhu ile yeniden şekillenmiştir. Yurt içindeki okullar Alman askerî sistemi ile yeniden şekillenirken, bir taraftan da yurt dışına, özellikle Almanya'ya eğitimlerini ikmal için öğrenciler gönderilmiştir. Gerek içeride Alman sistemiyle eğitim verilmesi ve gerekse askerî öğrencilerin eğitimleri için yabancı ülke olarak Almanya'nın tercih edilmesi ileriki yıllarda Alman askerî sistemine hayranlık besleyen bir subay sınıfının Osmanlı orduları üzerinde egemen olmasına neden olmuştur. (BAO. Y.PRK. ASK: 42/34). Sultan Abdülhamid dönemi askerî eğitimi nitelikli subay sayısını artırdığı gibi; Osmanlı subay zihniyetinde de büyük bir değişimin yaşanmasına neden olmuştur. (BAO, Y.MTV., 26/70; Y.PRK.ASK., 80/50; 170/62; Ergin 1977: 839).

Sultan II. Abdülhamid'in açmış olduğu modern harp okullarının yetiştirdiği genç subaylar "*Tanzimat ve Osmanlı reformizmi*" ruhuyla eğitim görüyorlardı. (Moreau 2010: 154). Ayrıca yabancı eğitimcilerin etkisi ile liberal düşünceler (liberalizm açısından İngilizlerin etkisi de büyüktür) ve Alman romantizmi ile yetişen mektepli subaylar, çok geçmeden Sultan'ın idare tarzına düşman kesildi. (Knight 2010: 73; Zeyrek 2014: 44).⁵ Yusuf Akçura konu hakkında; "*Erkan-ı Harbiye'de mektebinde iken hocalarımız bize gizli gizli hürriyet ve meşrutiyetten bahsederler, Kanun-ı Esasi yürürlüğe girerse imparatorluk kurtulur derlerdi...*" anekdotuyla söz konusu mektepli subayların yaşamış oldukları dönüşümde yabancı eğitimcilerin rolünü göstermesi bakımından önemlidir. Goltz Paşa'nın Alman Genelkurmayının da onayı ile yürüttü faaliyetler Lothar Rathmann'ın ifadesiyle; "*Osmanlı ordusu içerisinde Prusya'nın militarizminin yarattığı, komplocu sıkı bir çekirdek kadro oluşturdu.*" (Rathman 1976: 34). Mektepli subaylar zaman içerisinde dikta rejimi olarak gördükleri Sultan II. Abdülhamid'in yönetimine karşı büyük bir kin beslemeye başlamıştı.⁶ 1907'de yapılan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ikinci kongresinde, imparatorluğun başındaki bütün musibetlerin sorumluluğu sultana yükleniyor ve İdare-i Hamidiye'yi doğrudan doğruya hedef alıyordu. (Moreau 2010: 158). 1908 darbesine doğru İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içinde sivrilecek olan Enver Bey yazmış olduğu hatıratında (1881-1908), Sultan II. Abdülhamid'in yönetimini devletin kötü gidişatından sorumlu tutmuştu. Enver Paşa "*Yalnız hamiyet sevkiyle memurlardan iş beklemek doğru değildi. Böyle olsaydı kanuna kanundaki cezalara ihtiyaç görülmezdi. Binaenaleyh her şeyden evvel, hükümetin vazifesini hüsn-i suretle ifa etmesi için kavaninin tamami-i tatbikini temin etmek lazımdı.*" (Enver Paşa 2015: 22)⁷ diyerek dönemin yönetiminin üzerine düşen vazifeyi yerine getirmedeğini söylüyordu. Yine Enver Paşa düzenin kötü olmasından Sultan II. Abdülhamid idaresini şöyle sorumlu tutuyordu: "*Bu halin devamı memleketin mahvı demektir. Buna sebep ise, İdare-i Hamidiye*

⁵ Goltz, Osmanlı ordularını öylesine etkilemişti, Osmanlı subayları kendisine "*Üstat*" gözüyle bakıyorlardı. Goltz'un fikirlerinden etkilenerek, Osmanlı ordusunun *Osmanlı Millet-i Müsellehası olmalıdır*, böyle olmadıkça vatanın kurtuluşu eremeyeceğini düşünüyorlardı.

⁶ Esasında II. Meşrutiyet yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları yakındıkları birçok şeyi kendileri daha sıkı bir şekilde uygulayacaktır. Ahmet Bedevi Kuran İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin II. Meşrutiyet devrindeki bazı uygulamalarını şöyle aktarır; "*İttihat ve Terakki Cemiyeti rakip kabul etmediğinde, diğer fırka adaylarına oy verilmemesini emniyet altına almıştır. Cemiyet, memlekette o kadar sıkı bir idare kurmuştur ki, halk istibdat devrini hasretle anmaya başlamıştı. Çünkü cemiyet muhalefet edenler vatana hıyanetle itham olunuyordu. Tabi bu gidiş, Osmanlı imparatorluğu unsurları arasında itimatsızlık yaratmış ve memleketin anarşik bir hal almasına sebep olmuştur.*" Kuran, age, s. 107

⁷ İTC'nin lideri konumunda olan Amed Rıza, ordunun başarısını engelleyen en önemli sebeplerden birinin Sultan II. Abdülhamid devri subay terfi sistemi olduğunu söyler. Osmanlı askerî birliklerinin sarhoşlarla, hafiyelerle dolduğunu belirtir ve vatanın bunlarla korunamayacağından bahseder. Almanya'dan getirtilen subay ve eğitimcilerin programlarının yeterince başarılı olmamasının nedeni Abdülhamid'e bağlayarak şöyle der: "*Askerî mektebine Almanya'dan birkaç muallim celibi veya Almanya'ya birkaç zabıt izamı, Almanya hülûs çakmaktan başka bir şeye atfedilemez. Askerin ıslah ve intizamı matlup olaydı Goltz Paşa'nın tensikat-ı askeriyeye dair verdiği mühim layihalar mevki-i icraya konurdu; Almanya'dan avdet eden zabitan birer vazife-i mühimme ile ordularda //13// istihdam olunurdu. Yaver-i harb-i şehriyari sülûkuna yani mabeyinciler, uşaklar sınıfına dahil edilmezdi.*" (Ahmet Rıza 2011: 65-68). 1908'de idareye karşı başkaldıran ilk asker olan Niyazi Bey de, askerî idarenin çürümüş olduğunu ve özellikle terfi işlerinde yolsuzluklar yapıldığını yazmış olduğu hatıratında belirtiyor. (Ahmed Niyazi, 1326: 19; bkz. İbrahim Temo 2010).

idi.”⁸ Kazım Karabekir’de, tıpkı Enver Paşa gibi ülkenin kötü yönetildiğini ve bu durumun sorumlusunun Padişah olduğunu söylüyordu. Baskı altında ezile ezile harp okulunu bitirdiğini ifade eden Karabekir; “*Bütün cihan baş döndürücü bir hızla terakki âleminde yol alırken Sultan Hamid’in vehmiyle Türk milleti her yenilikten, her terakkiden geri kaldı*” diyordu.⁹ Sultan II. Abdülhamid’in tahtta olduğu yıllarla ilgili olarak hatıratlarında dert yanan ittihatçı hayli çoktur. Bunların bir örneğine de Ahmet Refik’in aktardıklarından şahit oluyoruz. Refik, bu durumu şöyle betimler; “*Mektepten çıkar çıkmaz damatlığa koşanlar veya mahdum beyler, Babîali gibi Erkan-ı Harbiye-i Umumiye de dolduruyor, ordularda güneş ve ateş altında veyahut buzlu ovalarda, dağlarda türlü mahrumiyetler içinde didişen arkadaşlarından birkaç rütbe ileri gidiyorlar.*”¹⁰ (Refik 2008: 62; Alkan 2013: 69=

Mektepli subayların karşı tutumu sadece Sultan’a karşı değil, aynı zamanda Sultan’ın temsil etmiş olduğu geleneğe de karşıydı.¹¹ Bu karşı koyuş Sultan II. Abdülhamid’in hal’ine kadar devam etti. 31 Mart olayından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti ve onun destekçisi olan mektepli subaylar, istibdat devri olarak adlandırdıkları dönemin bürokratik yapısı ve tabi ki askeri yapısı ile bir hesaplaşma içine girdi. (Ali Cevat 1991: 84-86). Yaşanan siyasî olaylar, aydınlar sınıfı ve ordu için bir dönüm noktası oldu. (Karpas 2006: 52). Esasında 1909’da yaşananlar Osmanlı tarihinde bir ilk değildi. Sultan II. Abdülhamid’den önce yedi padişah askerî darbeler neticesinde tahttan indirilmişti. Ancak, 1909 darbesini kendisinden önceki darbelerden ayıran şey Osmanlı ordularında ki subay zihniyetindeki farklılıktı. Ocaklıların padişahlara karşı giriştiği isyanlarda; ordu genelde mevcut düzeni muhafaza etmekten yana tavır takınıyorken, 1909 darbesiyle batılı modelde eğitim almış asker ve sivil bürokratlar, artık modernleşmenin ve batının temsil ettiği değerlerin savunucusu ve öncüsü rolünde bir yerde konumlandı.

Sultan’ın tahttan indirilmesi sürecinde yaşananlar, eskinin temsilcisi olan alaylı zabıtlar ile yeninin temsilcisi olan mektepli subayları da karşı karşıya getirdi. Esasında alaylı-mektepli çekişmesi yeni bir şey değildi. 29 Şaban 1305’te (11 Mayıs 1888) Ristov Paşa’nın, padişahın emri ile üç topçu alayında yaptığı denetim ve teftiş sonucunda hazırladığı raporunda, Almanya’da eğitim gören zabıtların ordunun gelişimi için çalıştıklarını, ancak eski usulü benimseyen ümeranın (alaylı komutanlar) bu zabıtların çalışmalarına büyük engeller çıkardığını vurgulamıştı. Bu durumun yanı sıra Almanya’da eğitim görmüş zabıtların öğrendiklerini herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmaksızın uygulamak istemelerinin de başkaca bir sorun oluşturduğunu belirtmişti. (BAO, Y.PRK. ASK: 46/28). Rapordan anlaşıldığı kadarıyla, Alman tedrisatından geçmiş olan genç subaylar Osmanlı ordularındaki üst rütbeli alaylı subayları yetersiz görüyor ve üstleri olan bu subaylara gerekli saygıyı göstermiyordu. Ayrıca alaylı subayların sultanın lütfundan daha çok yararlandığını, şeref madalyalarının onlara verildiğini düşünüyorlardı. Bu durum diplomalı subaylar açısından bir hoşnutsuzluk kaynağıydı. (Moreau 2010: 156). Yeni eğitim sistemi ile yetişmiş olan bu genç subaylar karşısında, ordunun içinden gelen, daha yaşlı, pratik deneyime sahip alaylı subaylar, kendilerini

⁸ Fiilen malul ve iktidarsız olmasından sarf-ı nazar, sakat olan bir miralayın fırkaca, tekaüdü yazıldığı halde, İstanbul’a gönderilecek birkaç yüz altın ve orda ki bir dostunun himayesi ile biraz sonra, kudemayı ümerayı askeriyedendir diye mirlivalık fermanı geliyordu. (Enver Paşa 2015: 22).

⁹ Kazım Karabekir Paşa ordunun ıslahı için bazı çalışmaların yapıldığından belirtmiş, ancak söz konusu ordu ıslahı için çalışan eğitimci ve subayların büyük kısıtlamalara uğradığını ifade etmiştir. (Karabekir 2014: 31).

¹⁰ Rütbelere konusunda Sultan II. Abdülhamid’i olabildiğince eleştiren İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ileri gelenleri idareyi ele alınca benzer uygulamalara devam etmişlerdir. Örneğin; 18 Aralık 1913’te miralaylığa (alaylılığa) yükselen Enver Bey, 19 gün sonra, yani 1 Ocak 1914’te hem mirlivalığa, yani paşalığa yükselmiş, hem de Osmanlı ordularının Harbiye Nazırı olarak kabineye girmiştir. Hürriyet Kahramanı Enver Bey Artık Enver Paşadır... 6 Ocak 1914’te ise Osmanlı ordularının aynı zamanda genelkurmay başkanlığına tayin olunacaktır. (Karadağ 2011: 297; Bkz. Çatma 2016).

¹¹ Sultan II. Abdülhamid yönetimine karşı başlıca üç kaynaktan gelen siyasi nüveleşme oluşmuştur. Birincisi, yükseköğretim kurumlarında – özellikle Tıp ve Harp Okullarında- gençler arasında başlayan gizli cemiyet kurma akımı, ikincisi; Paris Cenevre, Kahire gibi merkezlerde bir araya gelen aydın gruplaşmaları ve üçüncüsü; üyelerinin çoğu subaylardan olmakla birlikte ordu dışındakileri de içine alan gizli komiteler ve cuntalardır. (Yazıcı 2002: 138).

kitabı bir bilgi sahibi olan ama askerleriyle birlikte yaşamayan bu genç subaylardan daha iyi ve yetenekli birer savaşçı olarak görüyorlardı. Ordu saflarından gelen bu subaylar, *cinaslı bir ifade ile mektepten çıkma subaylara “merkepli subaylar”* olarak adlandırılıyorlardı. (Moreau 2010: 154-155).

Alman subayların ve özellikle Goltz Paşa'nın etkisi ile harp okullarında yapılan düzenlemelerle, mektepten yetişme subayların askerî birliklerdeki rolünün giderek artması, alaylı subayların kendi yerlerini tehlikede görmeye başlamalarına sebep oldu. (Zeyrek 2014: 50-51). Bu iki subay gurubu zaman içerisinde kendilerini iki farklı ekolün temsilcileri olarak görmeye başladı. Alaylıların mevcut koşullarda kendilerini düzenin koruyucusu olarak görmeleri, büyük oranda Alman eğitimcileri tarafından yetiştirilmiş olan mekteplilerin ise kendilerini üst bir mertebede konumlandırıp, mevcut yapı ile vatanın felaha eremeyeceğini düşünmeleri, ordu içerisindeki iki subay gurubu arasındaki zihniyet farkını göstermesi açısından önemliydi (Kara 2013: 246).¹² İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin büyük rütbeli komutanlarından Mahmut Şevket Paşa mektepli subaylara; “Siz sadece asker değil, aynı zamanda hürriyetinde nıgehbanısınız.” diyebiliyordu. Zeyrek 2014: 60). Şerif Mardin; Jön Türklerin özlem duydukları şeyin “Hürriyet” değil, Osmanlı Devleti'ni parçalanmaktan kurtarmak olduğunu söyler. Ona göre hürriyet meselesi dolaylı bir şekilde Jön Türkleri ilgilendiriyordu. Jön Türkler, eğer hürriyet ve müsavat olursa söz konusu imparatorluktan kopmalarında azalacağı kanaatini taşıyorlardı. (Mardin 2015: 305). Ancak özlem duyulan birlik (Hristiyanları ve Müslümanları bir arada tutma) düşüncesi Balkan Savaşları ile birlikte ortadan kalktı. (Zeyrek 2012: 220). Alaylı-mektepli çekişmesi, Sultan II. Abdülhamid'in idare üzerinde ki etkisinin azaldığı 1909 yılında, mekteplilerin askerî açıdan kritik kadroları ele geçirmeleri ile başka bir safhaya taşınmıştır. 7 Ağustos 1909'da çıkarılan *Askerî Tekaiid ve İstifa Kanunu* ile alaylı subayların yüksek rütbelere terfi etmelerinin önü kesilmiştir. (Türkmen 2009: 123). Ayrıca, subayların terfisi için bir imtihan programı düzenlenerek, mektepli subayların konumları güçlendirilmiştir. (*Alaylı Zabitanın İmtihan Programı*, Matbaa-i Askeriye 1326). Alaylıların ordudan tasfiye edilmeleri, askerî birliklerde hoşnutsuzluğa sebep oldu. Bu durum önemli bir hal alınca Harbiye Nazırı Salih Paşa bir beyanname yayınlamak zorunda kaldı. Bu beyannameye göre, alaylı subayların sırf mektepli olmadıkları için ordu kadrolarından ihraç edilmedikleri, bütün ordu kumandanlıklarında bulunan gerek mektepli ve gerekse alaylı subayların birçok açıdan değerlendirildiği ve alaylılarla birlikte birçok mekteplinin de ordu birliklerinden uzaklaştırıldıkları ifade edildi. Ancak, çıkarılmış olan kanunun daha çok alaylı subayların yükselmelerini engelleyen bir yapıda olması, söz konusu alaylı subayların ordulardaki mektepli subayları kendilerine rakip olarak görmelerine neden oldu. (Türkmen 2009: 123). Salih Paşa'nın yayınlamış olduğu beyannamenin pek bir etkisi olmadı. Ordudan alınmaların devam etmesi, 1908'de alaylı subaylar arasında bir galeyana sebep oldu. Bunun üzerine bu subayların başında bulunan Birinci Süvari Kumandanı Ferik Refik Paşa altı ay hapse mahkûm edildi. İttihat ve Terakki yönetiminin, mektepli subayları kendi yandaşı olarak görmesi ve alaylı subayları ordudan tasfiye etmeye devam etmesi, 31 Mart Olayı'nın çıkmasında etkili oldu. Bu olay sırasında yollarda ve köprülerde bazı genç subaylar sırf mektepli oldukları için öldürüldü. Goltz Paşa'nın öğrencileri özellikle 31 Mart olayından sonra tüm idareyi ellerine almalarıyla, alaylı-mektepli çekişmesinde söz konusu üstünlük tamamen mekteplilere geçti. (Kazıcı 1989: 350). 31 Mart Vakası sırasında gerek Alman diplomatlar ve gerekse Alman askerî danışmanların ordudan yana bir tavır takınmış olmaları, Osmanlı Ordusu'nun yeni subay kadrosu ile Almanya'nın ilişkilerini göstermesi bakımından önemlidir. 1912 Ağustos'unda Alman büyükelçi Wangenheim şöyle diyordu: “Ordu önder rolünü oynadığı sürece, Almanya rekabette olduğu ülkelere karşı avantajlı bir pozisyonda olacaktır... Bizim subaylarımızın en önemli görevi şimdiye kadar olduğundan daha

¹² 1908 ihtilali öncesinde Abdülhamid düzenine karşı olan askerlerin Selanik'e “*Kabe-i Hürriyet*”, İstanbul'a ise “*Kahpe Bizans*” ismini vermiş olmaları, iki taraf arasındaki derin zihinsel ayrılığı göstermesi açısından önemlidir. (Bleda 2010: 15). Tıpkı III. Selim Döneminde, Yeniçerilerin; “*Moskof olurum ama Nizam-ı Cedid olmam*” demeleri gibi bir durum bu defa tersinden yaşanıyordu.

politik olmak durumundadır. Bu politikanın özü de ince ruhlu ve dostane davranarak Türk ordusu içinde mevcut Almanya sempatisini derinleştirmek ve devam ettirmek olmalıdır.” (Gencer 2010: 61). 1912 sonrasında da Osmanlı Ordusundaki Alman etkisi giderek arttı. Bu süreçte Alman danışmanlar aracılığı ile ordunun farklı birimleri yeniden bir reorganizasyona tabi tutulurken, eskinin kalıntıları olarak görülen Alaylı subayların ordudan ayıklanmasına devam edildi. Alman etkisi o derece Osmanlı Ordusuna nüfuz etti ki, 1913'teki darbeden kısa bir süre sonra sadrazam olan Şevket Paşa, dönemin nazırı ve aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen liderlerinden olan Cemal Paşa'ya şöyle diyordu: “*Ordumuza gelince artık Almanların metotlarına bigane kalamayacağımız düşüncesindeyim. Otuz yılı aşkın bir süredir ordumuzda Alman eğitimciler bulunmaktadır, subaylarımız tamamen Alman askeri metotlarına göre eğitildiler, ordumuz Alman eğitimini ruhuna ve Alman yönergelerine tamamen vakıf durumda...*” (Gencer 2010: 61). Şevket Paşa'nın bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi Osmanlı Ordusu artık eski ile kıyaslanamayacak kadar farklı bir yapıdaydı. 1912'de Osmanlı Ordusu'nun I. Balkan Savaşı'nda yenilmesi ve II. Balkan Savaşı'ndan da yeterince yararlanamaması üzerine, Alman öğretmenlerin tedrisatından geçmiş olan askeri ve bürokratik elit yeni bir reformu gündeme getireceklerdi. Özellikle eğitim ve askeri reformda tabi ki Almanlar ön saflarda olacaktı. (Moreau 2010: 226-227). Almanların Osmanlı subay kadrosu üzerindeki etkisini Ali Fuad Bey'in; “*Bugün vatan ve milletin müdafası, ordunun ve istikbalin idaresi Goltz'un eski öğrencileri olarak bizim üzerimize tevdi olunmuştur*” sözlerinden daha iyi anlaşılıyor. (Zeyrek 2014: 51).

Bütün bu örneklerde görüleceği üzere devrin mektepli subaylarının, Osmanlı Devleti'ndeki batılı reformun öncüleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum yüz yıllık bir süreçte askerî zihniyette gerçekleşen kırılmayı göstermesi açısından önemlidir. Esasında, Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Mülkiye mezunları Osmanlı'nın yeni üst sınıfını teşkil ediyordu. Bu okullardan çıkanlar aynı zamanda kendisini her şeyi çözebilecek kudrette görüyor ve mevcut yapıyı olabildiğince eleştiriyordu. Harp okulu ise silahlı bir güce dayanmasından dolayı bir adım öne çıkıyordu. Gencer 2010: 49). Osmanlı Ordusu'nda sadece mektepli-alaylı (eski-yeni) çekişmesi değil, aynı zamanda zadeğân¹³ sınıfı ile diğer harp sınıfları arasında da bir çekişme söz konusuydu. Bu noktada zadeğân sınıfının Sultan II. Abdülhamid iktidarının temsilcisi olan bürokratların çocuklarından oluşuyor olması, ordu içerisinde bir taşra merkez çatışması olduğu izlenimi vermekteydi. Bu durum sadece iki subay gurubu arasındaki bir çekişmeden ibaret olmayıp, aynı zamanda yeni mekteplerden çıkmış genç subayların merkez yönetime karşı, dolayısıyla geleneğe karşı olan öfkelerini göstermesi bakımından önemli bir durumdu.

Peki, durum gerçekten hatıratlarda aktarıldığı gibi miydi? Esasında Sultan II. Abdülhamid istemediği halde 93 Harbine girmek olmak zorunda bırakılmıştı. Bu savaş neticesinde elde kalan ordu ise gerçekte perişan bir halde idi. Kendi devri boyunca gerek Osmanlı Ordusu'nun gelen komutanları aracılığı ile gerekse Alman uzmanlar aracılığı ile orduyu hep modernize etmeye çalışmıştı. (Griffiths 1966: 44-47). Ordu, teçhizat açısından özellikle Almanya'dan alınan silah ve mühimmatlarla yeniden donatılmıştı. (bkz. Türk 2012). Tam olarak rayına oturmamış olsa da askerî maaşlar kendisinden önceki döneme göre daha düzgün ödenir olmuş ve rütbe terfi meselesi belli bir tüzüğe bağlanmıştı. (BOA. Y.PRK.MYD: 17/7; Y.MRZ.d: 12586. Y.MTV: 239/14; Kara 2013: 112: Rıza Paşa: 1325 11-12). ¹⁴ Kaldı ki söz konusu İdare-i Hamidiye'yi şiddetle eleştirenlerin bir çoğu,

¹³ Kelime anlamı; soyluluk. (Türkçe Sözlük 2011: 2639). Zadeğân sınıfını Sultan II. Abdülhamid'in, üst düzey Osmanlı yöneticilerinin çocuklarının okuması için Mekteb-i Harbiye'de açmıştır. Zadeğân sınıfı Mekteb-i Harbiye'nin Kuzey Doğu köşesinde bir hol ve üç odadan ibaret diğer harp okulu öğrencilerinin alınmadığı bir sınıftı. Bu sınıfa dahil olabilmek için irade alınması şarttı. (Erkin, 2010: 32-33).

¹⁴ Eylül 1891 tarihinde Serasker olan Rıza Paşa yazmış olduğu hatıratında ordunun içinde bulunduğu durumun kötü olduğundan, levazımının eksik olduğundan bahsetmiştir. (Rıza Paşa 1325: 11-12). Benzer bir tespiti de Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa Donanma için yapmaktadır. Geniş bilgi için bkz. (Hasan Rahmi Paşa, 2013).

Sultan'ın taşrada açmış olduğu harp okulları sayesinde Osmanlı Ordusu'nda üst düzey subay sınıfına dahil olmuştu. (Yıldız 2013: 66). Ancak 1876-1908 döneminde mektepli subayların sayısı önemli miktarda artırılmış olsa da, askerî birliklerde halen alaylı zabıtların yoğunluğu söz konusuydu. (Güran 1997: 129; Salname-i Maarif (Defa 1) 1316: 710; (Defa 2) 1317: 799; (Defa 3) 1318: 873; (Defa 4) 1319: 215; (Defa 6) 1321: 214; Kolağası Hakkı 1325: 247; TSK Tarihi 1996: 98; Yıldız 2013: 68). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadrolarının Sultan II. Abdülhamid idaresine karşı giriştiği mücadele, 27 Nisan 1909'de Padişah'ın hal'i ile sonlanır. Bu olay geçmişte yaşanan benzer durumlar gibi sadece bir padişahın tahttan indirilmesi meselesi değildi. Sultan II. Abdülhamid ile birlikte bir dönemde sonuna gelmişti. Çünkü devrik sultan esasında Osmanlı hanedanının mutlak anlamda hükmeden son padişahı olarak tarihe geçti. Bir başka değişle Jön Türkler, II. Abdülhamid'i devirerek, aynı zamanda Sultanın İmparatorluğun merkezindeki kişi olduğu fikrini de bir kenara itmişlerdir. (Georgeon 2012: 588).

Sonuç

1826'ya kadar mevcut düzenin bekçisi ve koruyucusu konumunda olan Osmanlı Ordusu, Vaka-yi Hayriye'den sonra değişimin ve modernizasyonun öncüsü konumuna gelmiştir. Bu durum askerî alandaki zihinsel dönüşümü göstermesi açısından son derece önemlidir. Yüz yıllık bir süre zarfında ordu mevcut geleneği korumaktan vazgeçmiş ve devlet yönetimini Yıldız'da doğrudan eline alan Sultan II. Abdülhamid idaresine karşı darbe girişimlerinde bulunmuştur. 1908'de Resneli Niyazi Bey'in birlikleri ile birlikte firar etmesi, Enver Bey'in de kendisine bağlı subay/askerlerle bu olayı desteklemesi ve Sultan'ı Meşrutî düzene zorlamaları, Harbiyeli genç subayların eski yeniçeri subayları ile farklı zihin kodlarına sahip olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. 1909'da yapılmış olan askerî darbenin, "irticacı" bir ayaklanma karşısında "Meşrutîyet'i" savunma adına yapılmış olması da yine üzerinde önemle durulması gereken bir durumdur. Çünkü bu düşünce yapısı daha sonra da birçok kez ordunun çağdaş değerler adına siyasete müdahale etmesine sebep olacaktır.

Sultan II. Abdülhamid'in açmış olduğu modern okullarda yetişen ve Alman eğitimcilerin tedrisatından geçen genç subaylar, çok geçmeden içinde doğdukları idare tarzına düşman kesilmiş ve birçok açıdan mevcut yönetimi eleştirmişlerdir. Sultan II. Abdülhamid'in, ordunun çürümesine sebep olduğunu, terfilerde, mansıplarda ve taltiflerde adaletsiz olduğunu dillendiren subaylar kendi aralarında örgütlenip mevcut yapıyı değişime zorlamışlardır. Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine kadar gidecek olan bu süreçte kendilerini kurtarıcı gibi gören yeni eğitim sisteminin yetiştirmiş olduğu Harbiyeli, Tıbbiyeli ve Mülkiyeli seçkinler yönetimi ele geçirdikten sonra eski yönetimi aratacak uygulamalar da bulunmuşlardır. 31 Mart Vakası'ndan sonra İstanbul'da Mart 1911'e kadar olağanüstü hal uygulandı. Sonraki yıllarda yapılan yasal değişikliklerle Sultan'ın yetkileri önemli ölçüde kısıtlandı. Ancak, Padişah'ın yetkilerinin kısıtlanmasıyla oluşan boşluğu İttihat ve Terakki yönetimi doldurdu. Ordu'nun hiç olmadığı kadar siyasete müdahale etmeye başlaması, itihatçı saflarında bölünmelere yol açtı.

Sultan II. Abdülhamid devrinde baş gösteren, ama Padişah'ın sıkı denetimi sayesinde pek gün yüzüne çıkmayan subaylar arasındaki ikilik, 1909'dan sonra farklı bir hal almıştır. Bu dönemin çıkmazlarından biri küçük rütbeli subayların büyük rütbeli subaylara, kurmay olmayanların kurmay olanlara karşı düşman olmalarıydı. Diğer taraftan ordu içinde Ahrar ve Halâskar Zabıtan gibi gruplar oluşmuştu. Özellikle Sultan II. Abdülhamid devri için sık şikâyet konusu olan tayin ve terfi meselesinden mustarip olan subaylar, muhalif grupları gittikçe güçlendirmişti. Zamanında Sultan'ın alaylı subaylara iltifat ettiğini ve terfi etmede öncelik tanıdığından yakınan İttihatçı subaylar, yönetime egemen olduktan sonra kendi yandaşlarını hızla üst rütbelere getirmiştir. Öyle ki ordu alaylı subayların gözüyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin arka bahçesi haline gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid devrinde ordunun birçok eksikliği olmasına rağmen, bir bütünlük görüntüsü söz konusuydu. Bu çerçevede girilmiş olan 1897 Yunan Harbinde kurmay kadro, levazimat, ulaşım ve

tıbbi ihtiyaç açısından pek bir zorluk yaşanmamıştı. Ancak İttihatçı kadrolarının hem siyasete hem de askerî sisteme egemen olmasıyla birlikte ordu fazlasıyla siyasîleşmişti. Öyle ki dışarıdan bakıldığında ordu içinde askerî hiyerarşi yerini particiliğe bırakmış gibiydi. Askerin rutin olarak yapması gereken davranışlardan olan astın üstü ve üstlerin bir birilerini selamlaması için dahi emirnameler çıkarılır olmuştu. Ordunun içindeki fırkalaşma ve çekişmeler Balkan savaşlarında acı neticelerin doğmasına sebep oldu.(Bkz. Kuran 2000).

Sultan II. Abdülhamid’i despot olarak tanımlayan ve vatanın kurtarılmasını kendilerinin sağlayabileceğini düşünen harbiyeliler, yönetimi devralınca düşündükleri gibi başarılı olmadılar. Ancak bu durum onları mevcut yapıyı dönüştürmekten alıkoymadı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti kadrolarının devlet yönetimine egemen olduğu dönem boyunca birçok yeni reform gündeme geldi. Sultan II. Abdülhamid devrinde ıslahat faaliyetleri açısından Almanlarla sağlanmış olan ittifak, II. Meşrutiyet dönemi boyunca da devam etti. Ancak 31 Mart Vakası sonrasında oluşacak yönetim anlayışı ile önceki dönem yönetim zihniyeti arasında büyük bir fark vardı. 1909 sonrası dönem artık yeni bir dönemi işaret ediyordu. Atalarından kalma yetkileri sonuna kadar kullanan son Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid sonrasında devlet yönetimi yeni bir düzene doğru evrildi. Gerek Osmanlı’nın otuz beşinci padişahı olan Sultan V. Mehmed Reşat ve gerekse ondan sonra tahta geçen Vahdettin gerçekte devlet idaresine hükmetme becerisinden yoksundu. Abdülhamid iktidarının sonu, Osmanlı’ların bir süre daha devletin başında kalmış olmasına rağmen aslında hanedanın sonuydu. Artık yeni bir zihin dünyası yeni bir devleti inşa edecekti.

KAYNAKÇA

ARŞİV

- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), İDH, 882/70340
 BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), İDH, 891/70930
 BAO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.PRK.ASK., 33/38
 BAO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.PRK.ASK., 22/15.
 BAO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.PRK. ASK., 42/34.
 BAO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.PRK.ASK., 80/50.
 BAO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.PRK.ASK., 170/62.
 BAO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.PRK.ASK., 46/28.
 BAO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.PRK.MYD., 17/7.
 BAO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.MTV., 239/14
 BAO(Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.MTV., 26/70;
 BAO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.MRZ.d., 12586.

SALNAMELER

- Salname-i Maarif*, (H. 1316), Defa 1, Matbaa-i Amire, İstanbul.
Salname-i Maarif, (H. 1317), Defa 2, Matbaa-i Amire, İstanbul.
Salname-i Maarif, (H. 1318), Defa 3, Matbaa-i Amire, İstanbul.
Salname-i Maarif, (H. 1319), Defa 4, Matbaa-i Amire, İstanbul.
Salname-i Maarif, (H. 1321), Defa 6, Asr Matbaası, İstanbul.

TELİF ESERLER

- Ahmet Rıza, (2011). *Vazife ve Mesuliyetler*, (Haz. Mustafa Gündüz, Musa Bardak), Divan, İstanbul. (H.1326). *Alaylı Zabitanın İmtihan Programı*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul.
- Alkan, A. D. (2013). *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Ötüken, İstanbul.
- Ali Cevat (1991). *İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuz Bir Mart Hadisesi* (Yayına Hazırlayan: Faik Reşit Unat), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Bleda, M. Ş. (2010). *İmparatorluğun Çöküşü*, (Ed. Elmas Tünay) Destek Yayınevi, İstanbul.
- Erkin, B. (2010). *Hatırat 1876-1958*, (Haz. Ali Birinci), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Çatma, B. (2016). “Abdullah Cevdet’e İctihadi Bir Bakış: Vefatının Ardından Hakkında Yazılanlar Üzerine Bir Portre Denemesi” *Geçmişten Günümüze Malatya –Kent, Kültür ve Kimlik-Sempozyumu*, (Yayınlanmamış), Malatya.
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi*, C. III-IV, Eser Matbaası, İstanbul.
- Enver Paşa (2015). *Enver Paşa’nın anıları 1881-1908*, (Haz. Halil Erdoğan Cengiz), İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Gencer, B. (2010). *İslamda Modernleşme (1839-1939)*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Gencer, M. (2010). *Jön Türk Modernizmi ve Alman Ruhu (1908-1918 Türk Alman İlişkileri ve Eğitim)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Georgeon, F. (2012). *Sultan Abdülhamid*, (Çev. Ali Berktaş), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Griffiths, M. A. (1966). *The Reorganization Of The Ottoman Army Under Abdülhamid II, 1880-1897*, University of California, Los Angeles, Ph.D., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), California.
- Güran, T. (1997). *Osmanlı Devleti’nin İstatistik Yıllığı (1897)*, Tarihi İstatistikler Dizisi, C. V, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Hale, W. (1994). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset (1789’dan günümüze)*, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul.
- Hasan Rahmi Paşa (2013). *II. Abdülhamid Devri Son Bahriye Nazırı Hasan Rahmi Paşa ve Hatıratı*, (Yay. Haz. Osman Öndeş), Alfa/Arşiv, İstanbul.
- İlhan, S. (1999). *Türk Askerî Kültürünün Gelişmesi “Kutsal Ocak”*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- İbrahim Temo (2010). *İttihat ve Terakki Anıları*, Alfa-Arşiv, İstanbul.
- Karadağ, Y. (2011). *Osmanlı Ordusunda Modernizasyon ve Demodernizasyon (1826-1918)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Kara, H. (2013). *Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Kara Ordusu 1876-1908*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, Erzurum.
- Karabekir, K. (2014). *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- Karpat, K. H. (2006). *Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, (Çev. Dilek Özdemir), İmge Kitabevi, İstanbul.
- Kazıcı, Z. (1989). *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul.
- Knight, E. F. (2010). *1908 İhtilali’nin Hikayesi Jön Türkler ve II. Abdülhamid*, (Çev. Sabiha Deniz), Kariyer Yayınları, İstanbul.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kolağası Resneli Ahmed Niyazi (1326). *Hatırat-ı Niyazi*, Sabah Matbaası, İstanbul.

- Kuran, A. B. (2001). *Harbiye Mektebinde Hürriyet Mücadelesi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kuran, A. B. (2000). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Kurtcephe, İ. -Balcıoğlu, M. (1991). *Kara Harp Okulu Tarihi*, Kara Harp Okulu Matbaası, Ankara.
- Mardin, Ş. (2015). *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mehmed Esat (1310). *Mirat-ı Mekteb-i Harbiye*, İstanbul.
- Moreau, O. (2010). *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu Akeri "Yeni Düzen" in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Piyade Kolağası Hakkı (1325). *Osmanlı Ordusunun Ahvali ve Tensikat-ı Askerîyesi*, İstanbul.
- Rathmann, L. (1976). *Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*, (Çev. Ragıp Zaralı), Gözlem Yayınları, İstanbul.
- Refik, A. (2008). *İnkılab-ı Azim*, (Çev. Hatem Türk-Adem Özbek), Salkımsöğüt, İstanbul.
- Rıza Paşa (1325). *Hülasa-i Hatırat*, İstanbul.
- Somel, S. A. (2012). "Abdülhamid Devri Eğitime Genel Bir Bakış", *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*, (Ed. Coşkun Yılmaz), Sultan Beyli Belediyesi, İstanbul.
- Ünal, T. (2001). *Harp Okulu Tarihi*, (Haz. Ali Güler-Suat Akgül), Berikan Yayınları, Ankara.
- Tepedelenlioğlu, N. N. *Ordu ve Politika*, (Ed. Muhammet Safi), Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul.
- Turan, K. (2000). *Türk Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi*, Ayışığı Kitapları, İstanbul.
- Türk, F. (2012). *Türkiye ile Almanya Arasında Silah Ticareti 1871-1914*, IQ Yayınları, İstanbul.
- Komisyon (1996). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920, C. 3, Kısım 6*, ATASE Yayınları, Ankara.
- Komisyon (2011). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkmen, Z. (1999). *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- Yazıcı, N. (2002). *Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yıldız, G. (2009). *Neferin Adı Yok (1826-1839)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, G. (2013). "Kara Kuvvetleri, Dünya Savaş Tarihi, Osmanlı Askeri Tarihi; Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)", (Ed. Gültekin Yıldız), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Zeyrek, S. (2014). "II. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Ordu Siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış", *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 4, Sayı 6, s. 39-64, Samsun.
- Zeyrek, S. (2012). "Meşrutiyetin İlanı Üzerine Bazı Düşünceler: Darbe mi? Devrim mi?", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 32, s. 201-227, Ankara.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Kara, H. (2016). "Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Harp Okulunda Modernleşme; "Modernist-Gelenekçi Subaylar Arasındaki Çekişme Üzerine Bir Değerlendirme" / Modernization in the Ottoman Military School During Sultan Abdulhamid II Period: "An Assessment of Debates Between Modernist and Traditional Officers" ", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/21 Fall 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11251>, p. 551-564.